

Ірина Ціборовська-Римарович

РУКОПИСНІ ПРОВЕНІЄНЦІ ТА ВЛАСНИЦЬКІ КНИЖКОВІ ЗНАКИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ІСТОРІЇ ФОРМУВАННЯ КНИЖКОВОГО ФОНДУ БІБЛІОТЕКИ ОСТРОЗЬКОГО ЄЗУЇТСЬКОГО КОЛЕГІУМУ

Провенієнції та власницькі книжкові знаки на примірниках стародруків книгозбірні Острозького єзуїтського колегіуму демонструють шляхи комплектування монастирської бібліотеки, коло зв'язків орденського осередку з авторами деяких друкованих творів, висвітлюють долю книжок після касації Товариства Ісуса у 1773 р. Вони фіксують факт існування інших приватних книгозбірень, відомості про які загубилися у часі. Окрім того, як свідоцтва культурного рівня певних суспільних груп, до яких належали власники книжок, вони несуть цінний інформаційний матеріал історичного та біографічного змісту.

Нині стародруки бібліотеки Острозького єзуїтського колегіуму в Україні зберігаються у Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського, Центральному державному історичному архіві України у м. Києві, Музеї книги і друкарства у м. Острозі, Музеї Національного університету «Острозька академія» та Державному архіві Волинської області (див. таблицю 1).

Практично всі виявлені книжки з бібліотеки цього навчального закладу мають провенієнції, які свідчать про приналежність їх у минулому Острозькому єзуїтському колегіуму. Зупинимося детальніше на формі та змісті записів. Найбільш поширений із них – «Collegii Ostrogiensis Societatis Jesu» («Острозького колегіуму Товариства Ісуса»), проте трапляються і варіанти: «Ex libris Collegii Ostrogiensis Societatis Jesu» («З книжок Острозького колегіуму Товариства Ісуса»), «Inscriptus Catalogo librorum Collegii Ostrogiensis Societatis Jesu» («Записана до каталогу книжок Острозького колегіуму Товариства Ісуса»), рідше – «Bibliothecae Collegii Ostrogiensis Societatis Jesu» («Бібліотеки Острозького єзуїтського колегіуму»). Окремим записом позначався спеціалізований підрозділ книгозбірні, який знаходився у монастирській аптеці – «Pro Apotheca Collegii Ostrogiensis Societatis Jesu» («Для Аптеки Острозького колегіуму Товариства Ісуса»). Присутність в усіх цих примірниках провенієнцій засвідчує ретельне дотримання правил, за якими префект єзуїтської бібліотеки повинен був відмічати книжки, що належали колегіуму, резиденції чи місійному дому. Особливою рисою, яка вирізняє записи на ста-

родруках Острозького колегіуму, є фіксація додаткової інформації про час надходження книжки до бібліотеки або запису її до бібліотечного каталогу¹.

**Таблиця 1. Виявлені книжки бібліотеки
Острозького єзуїтського колегіуму (в одиницях зберігання)**

Місце зберігання		Кількість	
Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського	Відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій	колекція «Бібліотека Острозького єзуїтського колегіуму»	понад 738
		колекція «Бібліотека Луцько-Жито- мирської римо-католицької семінарії»	1
		колекція «Бібліотека Київської духовної академії»	2
	Відділ стародруків та рідкісних видань (хронологічно- видавничі колекції)	колекція інкунабул	2
		колекція палеотипів	26
		колекція плантенів	12
		колекція альдин	2
		колекція етьєнів	1
		колекція ельзевірів	1
	колекція видань другої половини XVI – першої чверті XIX ст., надрукованих латинським шрифтом	бл. 40	
Центральний державний історичний архів України у м. Києві		1	
Музей книги і друкарства у м. Острозі		46*	
Музей Національного університету «Острозька академія»		1	
Державний архів Волинської області		понад 3	

Кількісно незначні провенієнції XIX – першої половини XX ст. в історії єзуїтського книгозбірні відіграють роль дороговказів на шляху розпорошення її фондів. Деякі примірники, наприклад, «Tragoediae» Сенеки (Венеція, 18.VII.1493)², мають круглу печатку бібліотеки Волинської православної духовної семінарії із написом: «Фундаментальная Библиотека Волынской Духовной Семинарии». Ряд стародруків, як видання «*Reum Hungaricarum scriptores varii historici, geographici ex veteribus plerumue, sediam fugientibus editionibus revocati...*» (Франкфурт, 1600)³, позначено овальною печаткою бібліотеки Луцько-Житомирської римо-католицької семінарії із написом:

¹ Ціборовська-Римарович І. Книгозбірня Острозького єзуїтського колегіуму: джерела про комплектацію бібліотечного фонду та їх інформативна наповненість // Острозька давнина. – Остріг, 2013. – Вип. 2. – С. 114-120.

² Один стародрук із провенієнцією бібліотеки Братства кн. Острозьких, усі інші надійшли з обмінного фонду Національної історичної бібліотеки України у м. Києві.

³ Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського (далі скорочення: НБУВ). – Відділ стародруків та рідкісних видань (далі скорочення: ВСРВ). – Шифр: ІА 287.

³ Там само. – Відділ історичних колекцій (далі скорочення: ВІК). – Шифр: Агмар 11/10.

«*Sigillum Bibliotheca Seminarii Luceor-Zytemerensis*». За аналогічними «слідами» можна встановити колишнє перебування у складі бібліотеки Київської духовної академії примірника видання творів Вергілія «*Opera Vergiliana*» (Ліон, 1517)⁴ та праці «*Sparta Polska...*» домініканця Ігнатія Ковнацького († 1707), присвяченої чудотворній іконі Божої Матері у костелі Луцького домініканського монастиря (Замостя, 1703)⁵.

Якщо аналізувати стародруки острозької єзуїтської книгозбірні, які знаходяться у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, як джерелознавчу базу, то констатуємо брак на їхніх сторінках великої кількості розлогих та інформативних записів. Це можна пояснити тим, що присутність провенієнцій унормовувала інструкція, випущена VII генеральною конгрегацією Товариства Ісуса. За її вказівками належало на всіх книжках орденських осередків, навіть на тих примірниках, які знаходилися в особистій власності, зазначати тільки назву згромадження, до якого вони належали⁶. Фонд острозької книгозбірні формувався традиційними шляхами купівлі, дарування, обміну дублетними книжками з іншими орденськими осередками, успадкування книжок померлих ченців.

Найбільшу інформацію провенієнції подають про дарування книжок колегіуму. Наведемо найяскравіші з них. Основу бібліотеки склала книгозбірня острозького плебана (з 1623), луцького офіціала і каноніка Миколая-Александра Рамулта († бл. 1658), яка за тестаментом була передана острозьким отцям єзуїтам⁷. Два записи на титульних аркушах стародруків свідчать про їх приналежність отцю Рамулту. Нотатки ці погано збережені, мають згасаючі тексти, але можна точно прочитати початок: «*P. Nicolai Alexandri / de Zabloice Ramult [...]*». Одна з цих книжок – прижиттєве видання твору іспанського єзуїта Луїса Ла Пуенте (лат. *Ludovicus de Ponte*; 1554-1624) «*Meditationes de praecipuis fidei nostrae mysteriis*» (Кельн, 1619)⁸, а інша – твір відомого польського проповідника Станіслава Соколовського (1536-1593) «*Iustus Ioseph siue In Iesu Christi Domini Nostri mortem et passionem... meditations...*» (Краків, 1586)⁹.

Примірник «*Aristotelis logica, ex accurate recognitione Nicolai Gruchij ad Ioachimi Peronji et suam interpretationem...*» (Ліон, 1584)¹⁰ має запис про дарування книжки колегіумній бібліотеці отцем Манастирським: «*Collegii*

⁴ НБУВ. – ВІК. – Шифр: Pal. 1246.

⁵ Там само. – Шифр: CVIII 4/134.

⁶ *Grzebień L.* Organizacja bibliotek jezuickich w Polsce od XVI do XVIII wieku // *Archiwa, Biblioteki i Muzea kościelne.* – Lublin, 1975. – Т. 31. – S. 239.

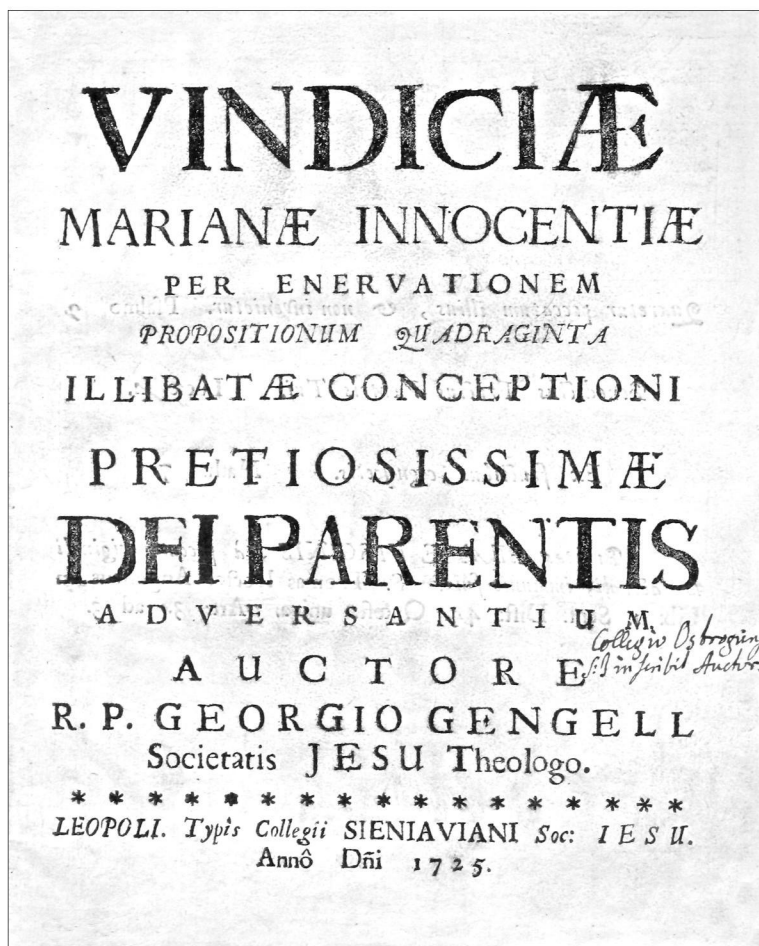
⁷ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach w Polsce i Litwie. 1564-1995 / Opracował o. L. Grzebień.* – Kraków, 2004. – S. 483.

⁸ НБУВ. – ВІК. – Шифр: Ostr. SJ B798 (у колекції відділу зберігається тільки другий том видання).

⁹ Там само. – Шифр: Ostr. SJ B769.

¹⁰ Там само. – Шифр: Ostr. SJ A2022.

Ostrogensis Soc[ieta]tis Jesu / A[nno] 1749 / ex dono P[at]ri Manastyrski» («Острозького єзуїтського колегіуму року 1749 з дару отця Манастирського»). Дарувальник – Антоній-Бенедикт Манастирський (1705-1775) – у 1747-1750 рр. був професором філософії в Острозі¹¹.

Титульний аркуш книжки Г. Генделя із записом про її дарування автором Острозькому єзуїтському колегіуму

Провенієнції острозьких примірників фіксують факти розповсюдження значної кількості праць членів Ордену єзуїтів на українських землях. Зокрема представляють інтерес записи на примірниках творів теолога-єзуїта, письменника-полеміста, викладача теології та філософії в орденських навчальних закладах, ректора Львівського єзуїтського колегіуму (1721-1725)

¹¹ Encyklopedia wiedzy o jezuitach w Polsce i Litwie. – S. 405.

Георгія Генгеля (Gengell; 1657-1727). У книгозбірні острозьких отців єзуїтів знаходилися видання семи його творів. Деякі з примірників мають дарчі записи автора Острозькому колегіуму (див. таблицю 2).

Таблиця 2. Дарчі записи Георгія Генгеля на примірниках його праць, подарованих бібліотеці Острозького єзуїтського колегіуму

Назва видання	Місце зберігання	Дарчий запис	Переклад
«Censura prophetiarum de Romanis Pontificibus quaestionibus multifariis illustrata et comprehensa...» (Львів, 1724)	НБУВ. – ВСРБ. – Шифр: In. 2335*	Collegio Ostrogiensi Soc[ietatis] Jesu inscribit Author	Острозькому колегіуму Товариства Ісуса підписав Автор
«Defensio theologiae scholasticae contra Lutherum...» (Львів, 1713)	НБУВ. – ВСРБ. – Шифр: In. 2336 (1).	Collegio Ostrogiensi Soc[ietatis] Jesu inscript[us] liber hic ab Authore	Ця книга підписана автором Острозькому колегіуму Товариства Ісуса
«Scrutinium unicae veritatis in histore triplici scilicet De lapsu Sancti Papae...» (Львів, 1725)	НБУВ. – ВІК. – Шифр Ostr. SJ B728**.	Collegio Ostrogiensis S[ocietatis] J[esu] inscribit Auctor. 1725	Острозькому колегіуму Товариства Ісуса підписав Автор. 1725
«Defensio Aristotelis et philosophiae peripateticae per enervationem quinquaginta Lutheri propositionum oppositarum Aristoteli et suae philosophiae...» (Прага, 1713)	НБУВ. – ВСРБ. – Шифр: In. 2336 (2).	Collegio Ostrogiensis S[ocietatis] J[esu] inscriptus liber hic ab Auctore	Ця книга підписана Автором Острозькому колегіуму Товариства Ісуса
«Defensio Theologiae Scholasticae contra Lutherum...» (Львів, 1713)	НБУВ. – ВСРБ. – Шифр: In. 2336 (1).	Collegio Ostrogiensis S[ocietatis] J[esu] inscriptus liber hic ab Auctore	Ця книга підписана Автором Острозькому колегіуму Товариства Ісуса
«Eversio Atheismi seu pro Deo contra Atheos libri duo...» (Бранев (Браунсберг), 1716)	НБУВ. – ВСРБ. – Шифр: In. 2338.	Collegio Ostrogiensis S[ocietatis] J[esu] inscribit Auctor	Острозькому колегіуму Товариства Ісуса підписав Автор
«Vindiciae Marianaе Innocentiae per enervationem propositionum...» (Львів, 1725)	НБУВ. – ВСРБ. – Шифр: In. 2339.	Collegio Ostrogiensis S[ocietatis] J[esu] inscribit Auctor	Острозькому колегіуму Товариства Ісуса підписав Автор

* В колегіумній бібліотеці знаходилися ще 2 примірники цього твору, але без дарчого запису автора, див. НБУВ. – ВСРБ. – Шифри: In. 4473, In. 4483.

** У фондах цієї ж бібліотеки маємо ще один примірник твору без авторського запису, див. Там само. – Шифр: In. 4394.

Примірник твору «*Gradus ad Atheismum...*» (Львів, 1724)¹² на титульному аркуші має тільки запис про приналежність книжки колегіуму. Принагідно треба зазначити, що твори Г. Генделя були широко представлені в бібліотеках Кременецького, Львівського, Берестейського єзуїтських колегіумів. У теологічній Бібліотеці *Bobolanum* (Варшава) нині зберігається шість книжок з дарчими присвятами Г. Генделя членам Товариства Ісуса – Станіславу Попелю та настоятелю Красноставського осередку єзуїтів Петру Томіцькому, колегіумам у Любліні, Красноставі та Перемишлі¹³.

Бібліотечний примірник твору єзуїта Яна Крашевського (1631-1708)¹⁴, який у 1706-1708 рр. виконував обов'язки віцепровінціала Польської провінції Товариства Ісуса, – «*Norma Evangelica in Sanctorum gestis revolucens...*» (Каліш, 1698)¹⁵ – має дарчі записи, зроблені на форзаці одним каліграфічним почерком. Очевидно, їх слід сприймати як одне речення, що складається із двох частин: «*Pro Collegio Ostrogiensis Soc[ietatis] Jesu*» («Острозькому колегіуму Товариства Ісуса») та «*Reverendo Patri in X[r]isto P[at]ri Paulo Zawilski Rectori Collegii Ostrogiensis Societatis Jesu Venerationis ergo*» («Достойному отцю у Господа, отцю Павлові Завільському, ректору Острозького колегіуму Товариства Ісуса з повагою»). Першу частину запису повторено тричі, другу, більш довгу, – двічі.

Дарувальник згаданого вище видання Ян Крашевський керував колегіумами в Перемишлі, Каліші та Ярославі і мав авторитет одного з найвчениших діячів Ордену свого часу¹⁶. Адресат Павло Завільський відомий як ректор Острозького колегіуму у 1696-1702 рр. Згодом, у 1718-1724 рр., він перебував на посаді регента шляхетського конвікту цього ж навчального закладу¹⁷. Можливо, книжка була подарована йому автором.

З ім'ям Павла Завільського пов'язані ще два стародруки із колегіумної бібліотеки. Один із них – прижиттєве видання іншої праці Яна Крашевського «*Cursus gratiae Dei viatores ad metam gloriae aeternae provehens praxi Exercitiorum Spiritualium S. P. Ignatii instructus*» (Краків, 1703)¹⁸ із записом: «*Coll[egii] Ostrogien[sis] Soc[ietatis] Jesu / Dono P[auli] Zawilski S[ocietatis] J[esu]*» («Острозького єзуїтського колегіуму. Подарована Павлом Завільським, членом Товариства Ісуса»). Ще одне видання – примірник прижиттєвої публікації твору єзуїта Антонія Свірчинського (1671-1728) «*Atrium sapientiae apertum...*» (Львів, 1716)¹⁹. На його титульному аркуші вміщено

¹² НБУВ. – ВСРВ. – Шифр: In. 4395.

¹³ *Grzebień L.* Organizacja bibliotek jezuitkich w Polsce od XVI do XVIII wieku. – S. 266.

¹⁴ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. – S. 328.

¹⁵ НБУВ. – ВІК. – Шифр: Ostr. SJ A 1532.

¹⁶ Encyklopedia powszechna. – Warszawa, 1864. – Т. 16. – S. 27.

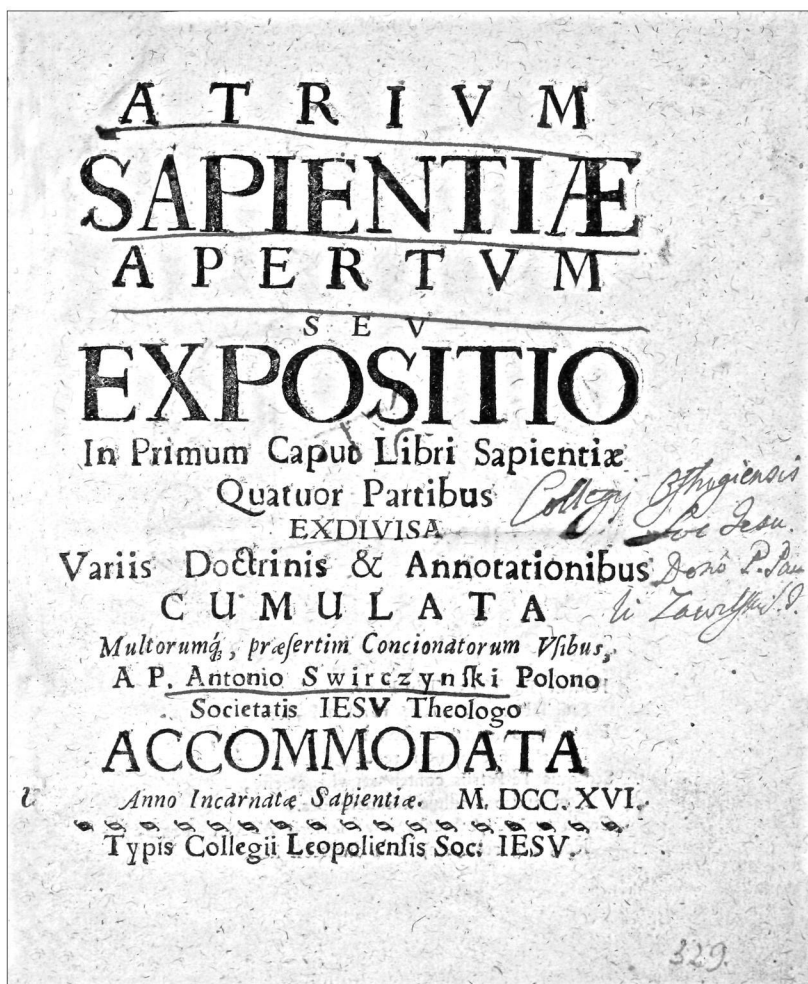
¹⁷ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. – S. 483.

¹⁸ НБУВ. – ВІК. – Шифр: Ostr. SJ № 992 н.к.

¹⁹ Там само. – ВСРВ. – Шифр: In. 4474.

запис майже ідентичний попередньому: «Collegii Ostrogiensis / Soc[ietatis] Jesu / Dono P[atris] Pau-/li Zawilski S[ocietatis] J[esu]» («Острозького єзуїтського колегіуму, подарована отцем Павлом Завільським, членом Товариства Ісуса»).

У фонді книгозбірні Острозького єзуїтського колегіуму знаходилося п'ять примірників видань праці єзуїта, сходознавця, лікаря Тадея-Юди Крусинського († 1757). Чотири з них нині зберігаються в Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського, і ще один у фонді наукової бібліотеки Державного архіву Волинської області в Луцьку²⁰ (див. таблицю 3).

Титульний аркуш книжки А. Свірчинського із записом про її дарування П. Завільським єзуїтському колегіуму в Острозі

²⁰ Стародруки Речі Посполитої XVII-XVIII ст.ст. у волинських збірках: Каталог / Уклад. С.В. Позіховська, О.І. Позіховський, – Луцьк, 2006. – С. 40-41. – № 106.

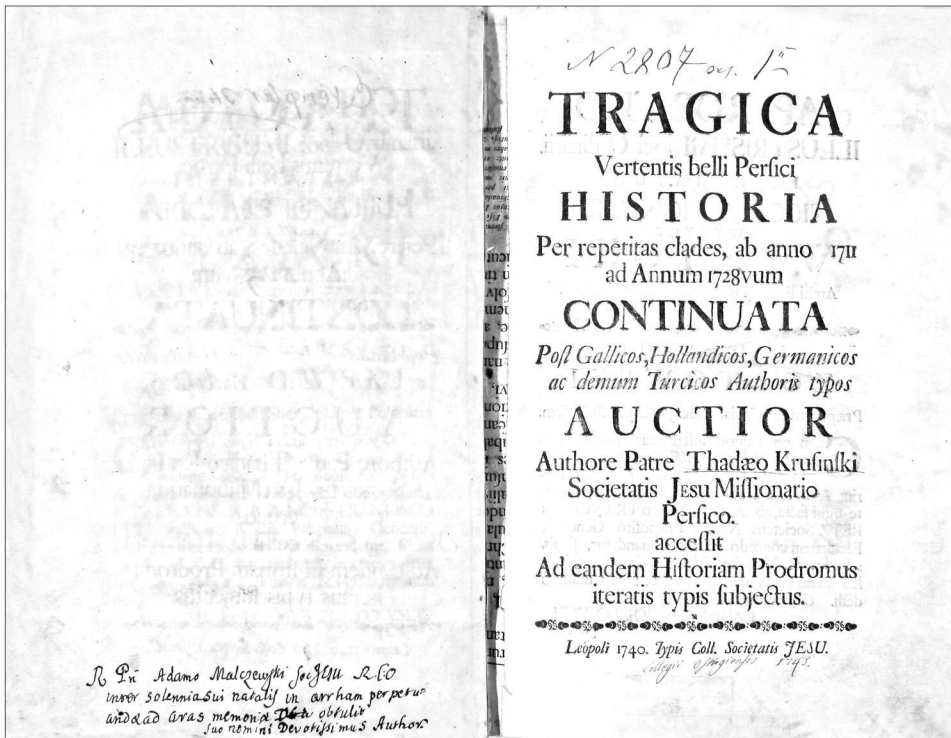
Таблиця 3. Виявлені примірники праць Тадея-Юди Крусинського з бібліотеки Острозького єзуїтського колегіуму

Назва видання	Місце зберігання	Записи / Провенієнції	Переклад
«Prodromus ad historiam revolutionis Persicae...» (Львів, 1733)	НБУВ. – ВСПВ. – Шифр: In. 1496	Coll[egii] Ostrogiensis S[ocietatis] J[esu]. 1742	Острозького колегіуму Товариства Ісуса. 1742
«Tragica vertentis belli Persici historia per repetitas clades...» (Львів, 1740)	НБУВ. – ВСПВ. – Шифр: In. 1494	Collegii Ostrogiensis Soc[ietatis] Jesu	Острозького колегіуму Товариства Ісуса
	НБУВ. – ВСПВ. – Шифр: In. 1468	R[everendo] P[at]ri Adamo Malczewski Soc[ietatis] Jesu R[ectori] C[ollegii] O[strogiensis] inter solennia sui natalis in arrham perpetuand[am] et ad aras memoriae [DSW] obtulit suo nomini Devotissimus Author	Достойному отцю Адамові Мальчевському, члену Товариства Ісуса, ректору Острозького колегіуму*, з нагоди святкування його [дня] народження як запоруку продовження і знак пам'яті [DSW] подарував від свого імені найвідданіший Автор
		Collegii Ostrogiensis Societatis Jesu. 1743	Острозького колегіуму Товариства Ісуса. 1743
	НБУВ. – ВІК. – Шифр: Ostr. SJ C2807	Collegii Ostrogiensis S[ocietatis] J[esu]	Острозького колегіуму Товариства Ісуса
«Prodromus ad tragicam vertentis belli Persici historiam...» (Львів, 1734)	Державний архів Волинської області. – Наукова бібліотека. – Шифр: № 553/2	Reverendo Patri Andreae Ožga Soc[ietatis] Jesu Rectori Colle- / gii Ostrogiensis obtulit Servus in X[ris] toHumilli[mus] / Author m[anu] p[rop]ria	Достойному отцю Андрію Ожзі, члену Товариства Ісуса, ректору Острозького колегіуму**, дарує слуга у Господа смиренний автор, власною рукою
		Ex Bibliotheca Horodyscensis Carmelitarum / 1815 A[nno]	З Городищенської бібліотеки кармелітів*** 1815 року

* Адам Мальчевський був ректором Острозького колегіуму в 1736-1740 рр., див. Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. – Kraków, 2004. – S. 483.

** Анджей Ожга (1669-1738), який, очевидно, особисто знав дарувальника, був ректором Острозького колегіуму у 1733-1736 рр., див. Там само. – S. 485.

*** Ідеться про бібліотеку Городищенського кармелітського монастиря, куди примірник міг потрапити уже після закриття колегіуму (Городище – нині село Шепетівського району Хмельницької області).

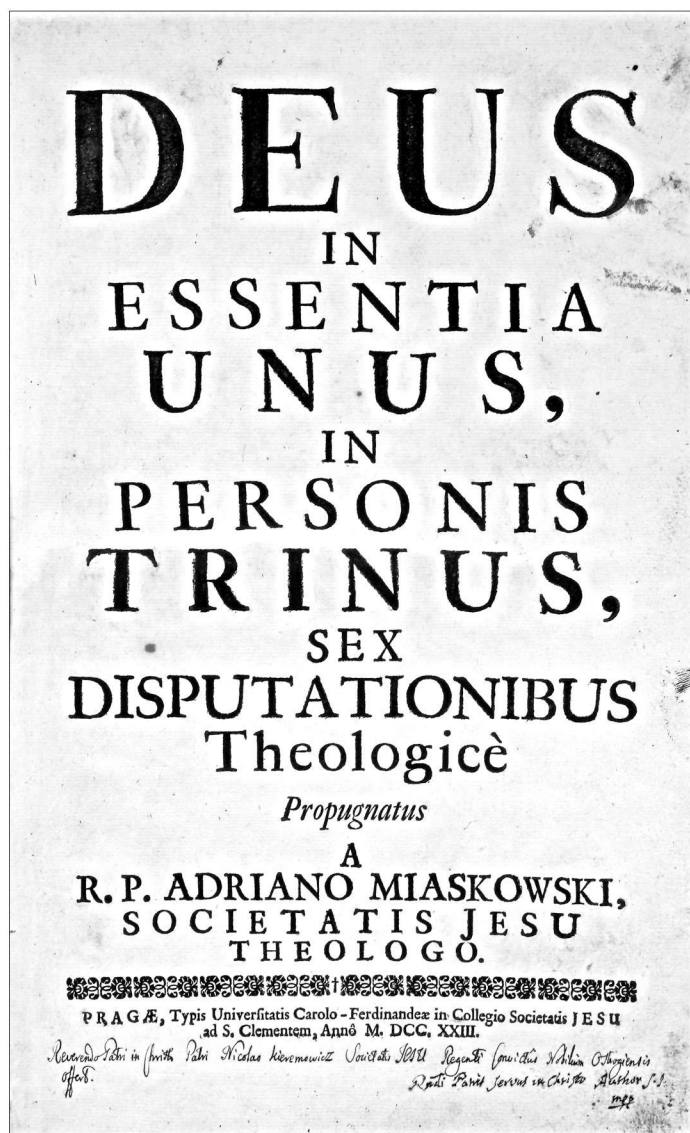
Титульний аркуш книжки Т.-Ю. Крусинського
і запис про її дарування автором А. Мальчевському

Примірник першого видання твору Андріяна Мясковського (1657-1737) «Deus in essentia unus, in personis tribus, sex disputationibus theologiae propugnatus...» (Прага, 1723)²¹ має дарчий запис автора одному з членів острозького згромадження: «Reverendo Patri in Christo Patri Nicolao Kieremowicz Societatis Jesu Regenti Convictus nobilium Ostrogiensis / offert R[evere]ndi Patris Servus in Christo Author S[ocietatis] J[esu] / m[anu] p[ro]pria» («Достойному отцю у Господа, отцю Миколаю Керемовичу, члену Товариства Ісуса, регенту Острозького шляхетського конвікту, дарує достойного отця слуга у Господа, член Товариства Ісуса, Автор, рукою власною»). Миколай Керемович займався місіонерською діяльністю в Острозі, функції регента в шляхетському конвенті виконував у 1725-1730 рр.²², а наступні три роки був ректором колегіуму. Автор книжки – член Товариства Ісуса Андріян Мясковський герба Боньча, відомий богослов, професор з багаторічним досвідом викладання математики, філософії і теології, керував колегіумами у Познані, Кракові та Ярославі, Домом професів у Кракові та Польською провінцією Ордену єзуїтів²³.

²¹ НБУВ. – ВСРВ. – Шифр: In. 2345.

²² Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. – S. 483.

²³ Encyklopedia powszechna. – Warszawa, 1864. – T. 18. – S. 455.

Титульний аркуш книжки А. Мясковського і запис про її дарування автором М. Керемовичу

Примірник твору єзуїта Каспара Дружбицького (1587-1662) «Exercitia tironum religiosorum in duodecem menses distribute» (Познань, 1690)²⁴ має запис про надходження до книгозбірні від члена Товариства Ісуса Героніма Стахана: «a P[at]ri Hieron[imo] Stachan S[ocietatis] J[esu] inscript[us] Colleg[i]i /

²⁴ НБУВ. – ВІК. – ШИФР: Ostr. SJ A975.

Ostrogiensis S[ocietatis] J[esu]» («від отця Героніма Стахана, члена Товариства Ісусового записана Острозькому єзуїтському колегіуму»). Другий рядок у цій фразі занотований іншим почерком. Відомості про дарувальника віднайти у друкованих джерелах не вдалося.

Дарчий запис має примірник творів єзуїта-теолога, математика Гонората Фабрі (1607-?) «Tractatus duo: quorum prior est De plantis, et de generatione animalium; posterior De homini» (Нюрнберг, 1677)²⁵. Книжка надійшла до колегіуму від члена Товариства Ісуса отця Старковецького: «Collegii Ostrogiensis Societ[atis] Jesu Ex dono P[at]ri Starkowiecki S[ocietatis] J[esu] A[nn]o 1711 13 Aug[ust]i» («Острозького єзуїтського колегіуму, з дару отця Старковецького, члена Товариства Ісуса 13 серпня 1711 року»). Станіслав-Юзеф Старковецький (1654-1733) у 1706-1710 рр. був професором моральної теології в Острозі²⁶.

Примірник теологічної праці єзуїта Мацея Варшавського (Varsaviensis; † 1652) «Vox Salomonis...» (Краків, 1651)²⁷ має дарчий запис автора Острозькому колегіуму, який виглядає так: «Collegii Ostrogiensis Societ[atis] Jesu Donavit Auctor. 1651» («Острозькому колегіуму товариства Ісуса подарував Автор. 1651»). М. Варшавський був професором риторики, теології та гебрійської мови, проповідником у колегіумах Каліша, Любліна, Познані, Ярослава, Перемишля²⁸. Книжка була подарована Мацеєм Варшавським в рік її виходу в світ.

Примірник філософської праці єзуїта-теолога Казимира Островського (1669-1732) «Singularis universae rationalis scientiae controversiae...» (Сандомир, 1722)²⁹ має на титульному аркуші дарчий запис автора ректору Острозького колегіуму Габріелю Жончинському: «R[everendo] P[at]ri Gabrieli Rzączyński Ostrogiensis Collegii Recto-/ri S[ocietatis] J[esu] dedicat Auctor» («Достойному отцю Габріелю Жончинському, ректору Острозького єзуїтського колегіуму, присвячує Автор»). Фігуранти запису – особи відомі в історії Ордену єзуїтів. Обидва були пов'язані з діяльністю Товариства Ісуса на етнічних українських землях. Казимир Островський був професором риторики у Кросні (1697-1698) і Ярославі (1698-1699), професором філософії і математики у Львові (1699-1701), обіймав посаду ректора Луцького (1719-1724), Кросненського (1725-1728) та Берестейського (1728-1732) єзуїтських колегіумів³⁰. Габріель Жончинський був професором філософії у Луцьку (1702-1704), префектом шкіл у Львові (1706-1709), ректором в Острозі (1721-1724). Для учнів класу риторики він підготував виписи з давніх латинських

²⁵ НБУВ. – ВІК. – ШИФР: Ostr. SJ B2038.

²⁶ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. – S. 643.

²⁷ НБУВ. – ВІК. – ШИФР: Ostr. SJ C1507.

²⁸ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. – S. 724.

²⁹ НБУВ. – ВІК. – ШИФР: Ostr. SJ № 2091 н.к.

³⁰ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. – S. 481.

поетів, підібрані до польських гербів «*Gemmae antiquiorum quinquaginta et trium poetarum*» (Познань, 1700), був автором перших розлогіх описів природи Польщі: «*Historia naturalis curiosa*» (Сандомир, 1721) та «*Auctuarium historiae naturalis*» (Гданськ, 1742)³¹.

Видання своїх творів Острозькому колегіуму дарував член Товариства Ісуса Стефан Щанецький (Szczeniecki, Sczaniecki; 1658-1737) – відомий теолог, філософ, проповідник і автор аскетичних творів, провінціал Польської провінції Ордену у 1720-1723 рр.³² Його твір «*Professio puerorum in virtute, sapientia et politie institutionem...*» (Каліш, 1715) педагогічного характеру має запис: «*Collegii Ostrogien[is] Societatis Jesu / Pro Magistro Syntaxeos offert Author / m[anu] r[ogoria]*» («Острозького єзуїтського колегіуму. Для вчителя синтаксису дарує Автор, власною рукою»), а примірник твору «*Remonstratio contra cujusdam D. Lutherani mellite Maledicam. De Sanctissimo D. Nostro Benedicto XIII demonstrationem...*» (Познань, 1727)³³ – запис «*Collegio Ostrog[iensis] Societ[atis] Jesu Servus in Domino Author m[anu] r[ogoria]*» («Острозькому єзуїтському колегіуму слуга у Господа Автор, власною рукою»).

Примірник видання праці єзуїта Франциска Толеті († 1596) «*Commentaria una cum quaestionibus, in universam Aristotelis logicam...*» (Кельн, 1596)³⁴ має на титульному аркуші такий власницький запис: «*Ex lib[ris] Georgii Zaleski / Anno [Domini] 1604*» і другий запис про приналежність до бібліотеки Острозького колегіуму. Єжи (Георгій) Залеський був безпосередньо пов'язаний з Острогом. Він служив кн. Янушу-Павлу Острозькому († 1619) та його сестрі Анні-Алоїзі Ходкевичевій з Острозьких († 1654). 14 лютого 1625 р. Залеський склав заповіт, який 27 березня було вписано до луцьких гродських книг³⁵. При вписанні документу до гродських книг Єжи Залеський згадується, як небіжчик, тож він залишив цей світ між 14 лютим та 27 березня 1625 р. Документ було укладено в присутності острозького плебана кс. Миколая-Александра Рамулта, Яна Богдашевського, острозького вікарія кс. Войцеха Мацейовича та Шимона Влевського³⁶. Тестатор просив поховати його у фарному костелі в Острозі. Своєю волею він дарує плебанові срібну чашу, а 12 срібних позолочених ложечок та інші дрібніші речі – отцям єзуїтам. Все нерухоме майно заповідає княжні Анні-Алоїзі. Екзекуторами тестаменту були разом із покровителькою Єжи Залеського всі перерахова-

³¹ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. – S. 591.

³² Ibid. – S. 608.

³³ НБУВ. – ВІК. – Шифр: Ostr. SJ № 731 н.к.

³⁴ Там само. – Шифр: Ostr. SJ B2056 (інв. 2947035).

³⁵ Центральний державний історичний архів України у м. Києві (далі скорочення: ЦДАК України). – Ф. 25, оп. 1, спр. 142, арк. 471-473. Інформацію про тестамент Єжи Залеського надав Ігор Тесленко, за що висловлюємо йому щиро дячність.

³⁶ Там само. – Арк. 471.

ні вище свідки укладання його тестаменту, окрім Войцеха Мацейовича³⁷. Окрема пожертва книжок на єзуїтський колегіум у тестаменті не виділена. Можливо книжки були серед речей, які мали дістатися А.-А. Ходкевич, а вона вже подарувала їх колегіуму.

Примірник названої праці іншого, кельнського видання 1583 р.³⁸, на титулі має три провенієнційні написи, які змальовують історію цього примірника: 1) «Ioannes Zubowski Art[ium] Bac[calaureus] pro / se et amicis suis compravit cum parte altera Crac[oviensi] / gr[osso] 80 Anno D[omi]n[o] 1585 / die 7 Ian[uarii]» («Бакалавр мистецтв Ян Зубовський купив [книжку] для себе і своїх друзів разом з іншою частиною краківського [товариства] за 80 грошів Року Божого 1585 дня 7 січня»), 2) «Ex lib[ris] P[atris] Alberti Witkowski» («З книг отця Альберта Вітковського»), 3) «Ex libris Collegii Ostrog[iensis] Societ[at]is J[e]zu». Отже, книжка була придбана бакалавром мистецтв Яном Зубовським, а потім вона дісталася Войцеху Вітковському, що був настоятелем острозької католицької парафії у 1616-1623 роках. Третій запис констатує приналежність стародрука Острозькому єзуїтському колегіуму.

Бакалавру мистецтв Мартину Єжевському спочатку належав примірник видання «Tragoediae» Сенеки (Венеція, 1493)³⁹, який згодом опинився у бібліотеці колегіуму, а пізніше – в бібліотеці Волинської духовної православної семінарії: 1) «Accessit Bibliothecae Martini I[e]zewi Art[ium] Bac[ca]ll[au]rei Anno a Chr[ist]o nato 1601 14 Kal[endarum] Martis» («Належить бібліотеці бакалавра мистецтв Мартина Єжевського року від Різдва Христового 1601 14 [дня] березневих календ»); 2) «Ex libris Collegii Ostrogiensis Soc[ietatis] Jesu»; 3) кругла печатка бібліотеки Волинської духовної православної семінарії. Ймовірно, що книжка могла належати Мартину Єжевському, який виступає свідком з боку Олександра Острозького у справі нападу Костянтина Ярмолинського на землі Рівненського маєтку князя⁴⁰.

Примірник Арістотелевого «Organum» (Венеція, 1541)⁴¹, окрім запису про приналежність Острозькому колегіуму, має нотатку латинською мовою: «Andrea Alexandri Solthan» («Андрія-Олександра Солтана»). Ймовірно, у минулому стародрук належав представникові шляхетського роду Солтанів, які мешкали на Волині та Київщині. Щоправда, в геральдично-генеалогічних виданнях серед представників цього роду Андрія-Олександра немає⁴².

³⁷ ЦДДАК України. – Ф. 25, оп. 1, спр. 142, арк. 472 зв.

³⁸ НБУВ. – ВІК. – Шифр: Ostr. SJ B2056 (інв. 2947037).

³⁹ Там само. – ВСРВ. – Шифр: ІА 287.

⁴⁰ ЦДДАК України. – Ф. 25, оп. 1, спр. 50 [луцька гродська книга за 1597 р.], арк. 362-362 зв. Інформацію про цей документ, датований 26 травня 1597 р., люб'язно надав нам І. Тесленко.

⁴¹ НБУВ. – ВСРВ. – Шифр: Pal. 469.

⁴² *Niesiecki K.* Herbarz polski. – Lipsk, 1841. – Т. 8. – S. 457-458; *Polska encyklopedia szlachecka / Oprac. S.J. Starykoń-Kasprzycki, M. Dmowski.* – Warszawa, 1938. – Т. 11. – S. 126.

Пьотр Малаховський подає відомості про два роди Солтанів: один герба Сирокомля з відмінами, інший герба Корибут⁴³.

Окрім загальної бібліотеки у єзуїтських колегіумах існували спеціалізовані збірки книжок, про які нам мало що відомо. Формувалися вони відповідно до характеру конкретного структурного підрозділу: наприклад, книгозбірні новіціату, професорів риторики, філософії, теології та інших класів колегіуму, аптеки, інфермерії тощо.

Стародруки з аптечної бібліотеки колегіуму на титульних аркушах мають запис: «Pro Apotheca Collegii Ostrogiensis Societatis Jesu» («Для Аптеки Острозького єзуїтського колегіуму»). За архівними документами та наявними стародруками в книгозбірні колегіуму виявлено 57 видань медичної тематики, які представляють праці 42 авторів, відомих в історії медицини від давніх часів до XVIII ст.⁴⁴. Деякі з цих стародруків мають власницькі записи.

Для історії медицини цікаво простежити зв'язок «книжка – фахівець», хоча зробити це вдається не так часто, як би хотілося досліднику. Серед стародруків книгозбірні Острозького єзуїтського колегіуму натрапляємо на яскравий приклад такої сув'язі. Примірник прижиттєвого видання праці італійського лікаря, доктора медицини Джованні-Томазо Мінадо (лат. Minadous; 1540-1615) «De humani corporis turpitudinibus cognoscendis et curandis libri tres...» (Падуя, 1600)⁴⁵ містить всередині чотири записи, які оповідають про його долю. Книжка була придбана за 6 тинфів для аптеки Острозького єзуїтського колегіуму його аптекарем Бенедиктом Харлецьким. На це вказують перші два записи, зроблені одним почерком, найвірогідніше, самим аптекарем: 1) «Hunc librum emi 6 Tynf. P. Apotheca Ostrogiensis / Societatis Jesu» («Цю книжку я купив за 6 тинфів [польських] для Острозької аптеки Товариства Ісуса», 2) «Benedictus Charlecki S. J. Apoth. Ostrog[iensis]» («Бенедикта Харлецького, члена Товариства Ісуса, острозького аптекаря»). 1766 р. Бенедикт Харлецький передав книжку Острозькому колегіуму – факт, який засвідчують наступні два записи: 3) «Collegii Ostrogiensis / Societatis Jesu / 1766 / ex dono Benedicti / Charlecki S[ocietatis] J[esu]» («З дару Бенедикта Харлецького, члена Товариства Ісуса, Острозькому єзуїтському колегіуму 1766 року»), 4) «Applicui Collegii Ostrogiensis Soc[ietatis] Jesu» («Надав Острозькому єзуїтському колегіуму»). З вище процитованих записів перший, другий і четвертий розміщуються на форзаці стародрука, третій – на титульному аркуші. Бенедикт Харлецький (1724-після 1773) був аптекарем, інфірмарієм і фармацевтом у Любліні (1750-1752), Острозі (1752-1769) та

⁴³ Malachowski P. Zbiór nazwisk szlachty polskiej. – [Lublin, 1804]. – S. 439-440.

⁴⁴ Ціборовська-Римарович І. Місце і роль медичної літератури в структурі книгозбірні Острозького єзуїтського колегіуму // Рукописна та книжкова спадщина України. – Київ, 2012. – Вип. 15. – С. 80-91.

⁴⁵ НБУВ. – ВІК. – ШИФР: Ostr. SJ № 3106 н. к.

Станіславі (1771-1773). Після касації Ордену єзуїтів у 1773 р. він залишився жити в останньому з названих міст⁴⁶.

Два стародруки, як оповідають провенієнції, у минулому належали лікарю Мельхіорові Гепнеру (Hepner), а в 1633 р. були вже у складі колегіумної бібліотеки. Один стародрук – це праця лікаря XVI ст. Йоана-Петра Пассеруса (Passerus) «De causis mortis in vulneribus capitis, et recta eorum curatione» (Бергамо, 1590)⁴⁷ із записом «Ex lib[ris] Melch[iori] Hep[ner] / Med[ici] Crac[oviensis] [...]» («З книг Мельхіора Гепнера краківського медика [...]»). Інший – перше видання трактату італійського лікаря Еміліо Камполонго (Campolongo; 1550-1604) «De variolis» (Венеція, 1586)⁴⁸ із власницьким записом «Ex Cathalogo Libror[um] / Melchior[i] Hepner / Med[ici] Crac[oviensis]» («З каталогу книжок Мельхіора Гепнера краківського медика») і датованим записом про приналежність Острозькому колегіуму «Colleg[ii] Ostrogiensis / Soc[ietatis] Jesu. 1633». В актах парафіяльного острозького костелу під 1622 р. записано, що «у будинку русина Страхна живе його милість пан Мельхіор Гепнер, лікар, його дружина Анна, першої дружини потомство: Анна, Анджей і Миколай»⁴⁹. Мельхіор Гепнер (Малхер Геппнер) – лікар, який надавав послуги Анні зі Штемберга Острозькій та її дочці Анні-Алоїзі Ходкевич. Від своїх покровительок він тримав село Шатерники в Острозькій волості (1620-1629). Його діти й онуки були хрещені в Острозькому парафіяльному костелі у 1620-1630-х рр.⁵⁰ Провенієнційний запис збагачує відомості про особу лікаря, вказуючи або на його походження, або на прибуття з Кракова.

Не можна тут не згадати львівську міщанську родину Гепнерів, представники якої були лікарями й одержували освіту в Краківському університеті⁵¹. Це Павло-Домінік Гепнер († 1641) – хірург, доктор медицини, райця львівського магістрату, бібліофіл⁵², і його син Францішек-Домінік Гепнер (його тестамент датований 1650 р.) – так само доктор медицини, райця львівського магістрату. Напевно, з цієї родини походив і Домінік Гепнер, доктор фі-

⁴⁶ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. – S. 86.

⁴⁷ НБУВ. – ВІК. – Шифр: Ostr. SJ B3099.

⁴⁸ Там само. – Шифр: Ostr. SJ B3097.

⁴⁹ Akta kościoła farnego ostrogińskiego od 1622 r. / Wydał J. Hoffman // Rocznik Wołyński. – Równe, 1934. – Т. 3. – С. 198; *Вихованець Т.* Острозькі шпиталі другої половини XVII-XVIII ст. // Історія музезнавства та пам'яткоохоронної справи в Острозі і на Волині. Науковий збірник. – Острого, 2008. – Вип. 1. – С. 93.

⁵⁰ Інформацію про Малхера Гепнера мені люб'язно надали Ігор Тесленко і Тарас Вихованець, за що висловлюємо їм щире подяку.

⁵¹ *Różycki Ed.* Z dziejów książki we Lwowie w XVII wieku: Studia nad intrologatorstwem i handlem książką. – Katowice, 1991. – S. 32.

⁵² *Różycki Ed.* Książka polska i księgozbiory we Lwowie w epoce renesansu i baroku. – [Wrocław], 1994. – S. 207; *Różycki Ed.* Z dziejów książki we Lwowie w XVII wieku. – Katowice, 1991. – S. 46, 82, 130; *Różycki Ed.* Alembekowie i ich księgozbiory. – Katowice, 2001. – S. 87, 102, 106, 121.

лософії і медицини, який у 1697 р., як студент, був бібліотекарем польської нації у Падуї⁵³. Можна припустити, що львівські та острозькі Гепнери були двома гілками одного роду.

Нетрадиційний за формою власницький запис знаходиться на примірнику фармацевтичного видання «Dispensatorium pharmaceuticum Austriaco-Viennense» (Відень, 1729)⁵⁴ з колегіумної бібліотеки. Власник книжки, найвірогідніше, лікар, на ім'я Томаш-Домінік Задурський, окрім лаконічної констатації володіння примірником «Thomas Dominicus Zadurski m[anu] p[ortia]» (арк. [4]), так засвідчив своє право власності на звороті титульного аркуша: «Si possessorem queries Dominumque Libelli / Non opus ut queras aspice Nomen habis / Thomas Dominicus Zadurski / Hunc Ego possideo librum benevole lector / queries si perdidero reddere queso velis» («Якщо власника ти шукаєш і господаря книжечки, не варто, щоб ти шукав, завваж, ім'я ти маєш – Томаш-Домінік Задурський. Цією книгою саме я володію, ласкавий читачу. Шукай, якщо я [її] загублю, а ти віддати шукаючому захочеш»). У списку відомих аптекарів колегіуму прізвище Задурського не значиться⁵⁵.

Провенієнційні записи на стародруках з книгозбірні колегіуму часом вказують на розподіл примірників окремих видань поміж викладачами і класами. Наприклад, одне з таких видань – «Regulae Societatis Jesu» (Познань, 1741)⁵⁶ – на титульному аркуші має написи: «Pro Collegio Ostrogiensis S[ocietatis] J[esu]» («Для Острозького єзуїтського колегіуму») і «Pro Cubiculo P[atris] Professoris Metaphysicae» («Для покою отця професора метафізики»), а п'ятнадцятий примірник цього ж видання, теж на титульному аркуші, окрім традиційного напису «Pro Collegio Ostrogiensis S[ocietatis] J[esu]», має нотатку: «Pro Cubiculo P[atris] Concionatoris» («Для покою отця проповідника»). Шостий колегіумний примірник видання «Thesaurus spiritualis rerum ac documentorum variorum ad Societatem Jesu pertinentium» (Люблін, 1765)⁵⁷ на титульному аркуші має записи: «Collegii Ostrogiensis Soc[ietatis] Jesu» («Острозького єзуїтського колегіуму») і «Pro Cubiculo Magistri Grammaticae» («Для покою вчителя граматики»), а двадцять сьомий примірник цього ж видання має запис «Pro Cubiculo Magistri Poeseos» («Для покою вчителя поезики»). «Regulae Societatis Jesu» – правила Товариства Ісуса, була «настільною» книгою для його членів, якою вони керувалися у своїй діяльності. Відтак, керівництво осередків пильнувало, щоб її було в достатній кількості, і розподіляло по навчальних класах і книгозбірнях викладачів. Саме це ілюструє зазначений факт.

⁵³ Różycki Ed. Książka polska i księgozbiory we Lwowie w epoce renesansu i baroku. – [Wrocław], 1994. – S. 207.

⁵⁴ НБУВ. – ВІК. – ШИФР: Ostr. SJ № 3148 н.к.

⁵⁵ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. – S. 483.

⁵⁶ НБУВ. – ВІК. – ШИФР: Ostr. SJ № 1670 н.к.

⁵⁷ Там само. – ШИФР: Ostr. SJ № 1684 н.к.

Супереклібрис Анни-Алоїзи з Острозьких Ходкевичевої

*Супереклібриси Самуеля Мацейовського (вгорі)
і Гієроніма-Самуеля Грохольського (знизу)*

Примірник праці єзуїта Юлія Ніроні (Nigroni; пом. 1625) «Tractatus ascetici» (Кельн, 1624)⁵⁸ має такий запис на титулі: «Collegii Ostrogiensis Soc[ietatis] Jesu. 162[...]» і ще один на нижньому форзаці: «Pro novit[iis] Ostrog[iensis] Soc[ietatis] Jesu / Ex dono Steph[ani] Jac[ko]wicz» («Для послухників Острозького єзуїтського колегіуму. З дару Стефана Яцковича»). Про особу дарувальника не вдалося відшукати відомостей у друкованих джерелах.

На стародруках острозької колегіумної бібліотеки серед власницьких книжкових знаків маємо три атрибутованих суперекслібриси: краківського біскупа Самуеля Мацейовського⁵⁹, провінціала Руської провінції Ордену домініканців Героніма-Самуеля Грохольського та Анни-Алоїзи з Острозьких Ходкевичевої. Перший з них прикрашає два томи видання теологічних творів Йоанна де Базоліса (Joannes de Bassolis; † 1347) «Opera» (Париж, 1516-1517)⁶⁰. Окрім рукописного напису «Collegii Ostrogiensis Soc[ietatis] Jesu», на оправі маємо гербовий суперекслібрис краківського біскупа, який раніше обіймав біскупську кафедру у Луцьку. Навколо зображення герба Цюлек суперекслібрис має такий напис: «Samuel Macieowski D[ei] G[ratia] E[pi]scopus Craco[uiensis] R[ei] P[ublicae] Vice Canc[ellarius] 1546».

На обох кришках оправы з пергаменту примірника твору августи́нця Бартоломея Аларкон де лос Ріос (Alarcon de los Rios; XVII ст.) «Vitta Coccinea sive Commentarius super Evangelia passionis et resurrectionis Christi Domini...» (Антверпен, 1646)⁶¹ вміщено суперекслібрис у вигляді герба Сирокомля в картуші. Над ним відтиснуто анаграму F[rater] H[ieronimus] G[rocholski], а під ним – S[anctae] T[heologiae] M[agister]. На титульному аркуші – два власницькі записи: «Fr[ater] Hieronym[us] Grocholski Magist[er]» і «Collegii Ostrogiensis / S[osietatis] Jesu». Власником книжки був домініканин Геронім-Самуель Грохольський, доктор теології (1647), провінціал Руської провінції Ордену проповідників (1644). Згодом примірник потрапив до Острозького єзуїтського колегіуму, але сказати, коли саме це сталося, наразі неможливо. Нині один конволют із таким самим суперекслібрисом зберігається у бібліотеці Варшавського університету⁶². За провенієнційними записами його придбав чернець-домініканець у 1668 р., а далі книжка знаходилася у Варшавському домініканському монастирі⁶³. Можливо, після

⁵⁸ НБУВ. – ВСРВ. – Шифр: Ін. 815.

⁵⁹ Суперекслібрис Самуеля Мацейовського був опублікований Казимиром Пекарським, див. *Piekarski K.* O superexlibrisie polskim: Katalog wystawy pięknej książki polskiej. – Warszawa, 1936. Також див. *Sipayllo M.* Polskie superexlibrisy XVI–XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. – Warszawa, 1988. – S. 260.

⁶⁰ НБУВ. – ВСРВ. – Шифр: Pal. 1036, 1036a.

⁶¹ Там само. – ВІК. – Шифр: Ostr. SJ B222.

⁶² *Cubrzyńska-Leonarczyk M.* Polskie superexlibrisy XVI–XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Centuria druga. – Warszawa, 2001. – S. 204, tabl. 83.

⁶³ *Ibid.* – Sygn. Sd. 713, 1858-1859 adl.

смерті Г.-С. Грохольського його бібліотека була продана, і таким шляхом одна з книжок збірки потрапила до Острога.

Значна група стародрукованих видань острозької книгозбірні має суперекслібрис Анни-Алоїзи Ходкевич, яка дарувала книжки своєму «дітищу». Нині відомо 36 одиниці зберігання у фондах Національної бібліотеки ім. В.І. Вернадського з цим суперекслібрисом. Він представляє собою геральдичний щит, поділений на п'ять полів, в яких розміщено зображення родового знаку князів Острозьких, а також гербів Леліва (бабусі Анни-Алоїзи по батьківській лінії Софії Тарновської), Домброва (її матері, Анни Костчанки), Одровонж (бабусі по материнській лінії Софії Одровонж). У центральному полі – один із загальнородових гербових знаків князів Острозьких «св. Юрій Змієборець», або «Погонь Руська». Над гербовою композицією вміщено анаграму – «A[nn]a X[ie]żna [na] O[strogu] Ch[odkiewiczowa] W[oiewodzina] W[i]leńska H[etmanowa] W[i]elka W[i]elkiego X[ie]stwa L[itewskiego]». Ймовірно, що це донаторський суперекслібрис, який засвідчував пам'ятний подарунок меценатки і покровительки колегіуму⁶⁴.

У стародруці «Ovis perdita octidui labore in deserto quaesita seu Spiritus remissi ...» (Вроцлав, 1727)⁶⁵ маємо приклад випадку, коли книжка надійшла до колегіуму у 1767 році після смерті власника Юзефа Добровольського: «Collegii Ostrogiensis S[ocietatis] J[esu]. / Accessit Anno 1767 / Post Defuncti Jos[ephi] Dobrowolski / Ar. Ote.» («Острозького єзуїтського колегіуму. Надійшла року 1767 після смерті Юзефа Добровольського [...]»).

Після закриття колегіуму частина книжок його бібліотеки впродовж років відбилася від основного фонду і потрапила до різних власників – людей та інституцій. Провенієнції надають нам докази цього факту в історії книгозбірки. Три стародруковані видання з провенієнціями Острозького колегіуму тепер знаходяться у фондах бібліотеки Музею-Замку в Ланьцуті (Польща), який належав у минулому представникам роду Потоцьких герба Пилява⁶⁶. Сюди вони потрапили у складі частини книжок Тульчинської бібліотеки, яка належала представникам того ж аристократичного роду. Цей факт засвідчують власницькі записи графині Софії († 1822) – третьої дружини власника Тульчина руського воєводи Станіслава-Щенсного Потоцького (1752-1805) та печатка з написом «Biblioteka Tulczynska». Провенієнції повідомляють, що до Софії Потоцької книжки невизначеним шляхом потрапили від її першого чоловіка коменданта Кам'янецької фортеці генерала-лейтенанта Юзефа-Зеферина Вітте (1739-1815). Одне з цих видань – чо-

⁶⁴ Шемета Ю. Суперекслібрис Анни-Алоїзи Острозької у фондах Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. – Київ, 2003. – Вип. 10. – С. 157-171.

⁶⁵ НБУВ. – ВІК. – Шифр: Armar 15/1023.

⁶⁶ Wiśniowska Z. Katalog starych druków Biblioteki Muzeum-Zamku w Łańcut-Muzeum, 1974. – № 54, 79, 562.

тири частини славнозвісного атласу Віллема (1571-1638) та Яна (1596-1679) Блау «Theatrum orbis terrarum sive Atlas novus» (Амстердам, 1640-1652, Р. 1-4)⁶⁷ – пов'язане з ім'ям Анни-Алоїзи Острозької. Частини друга і третя атласу мають запис про дарування їх у 1644 р. фундаторкою колегіумові: «Collegii Ostrog[iensis] Soc[ietatis] Jesu 1644 Dono Ill[ustrissi]mae Fundatricis» («Острозького єзуїтського колегіуму 1644 року з дару найяснішої фундаторки [Анни-Алоїзи Хдкевичевої з Острозьких]»). Частина четверта атласу має ідентичний запис, який відрізняється від попереднього тільки роком дарунку – 1647. Окрім того, примірник атласу має провенієнційний запис про належність Юзефу-Зеферину Вітте, який він придбав у 1790 р.: «Ex Catalogo Librorum Josephi de Witte G[eneralis] M[ajoris] Exerc[ituum] Kup[iona] 1790» («З каталогу книжок Юзефа де Вітте, генерала майора. Придбана 1790 року»).

Примірник праці голландського філолога Юстуса Ліпсія (лат. Lipsius; 1547-1606) «Adversus dialogistam liber de una religione...» (Франкфурт-на-Майні, 1591)⁶⁸ має такі записи на титульному аркуші: «Ex libris Collegii Ostrogien[is] Soc[ietatis] Jesu» та «Sophie Potocka».

Примірник прижиттєвого видання «Rerum per octennium in Brasilia et alibi nuper gestarum...» (Амстердам, 1647)⁶⁹, присвяченого Бразилії, авторства голландського поета та історика Каспара ван Баарле (лат. Barlaeus; 1584-1648) має таку історію. У рік видання книжка надійшла до бібліотеки Острозького колегіуму: «Collegii Ostrogien[sis] Soc[ietatis] Jesu 1647». Згодом, після закриття навчального закладу у 1773 р., найвірогідніше, через купівлю, її власником став Юзеф-Зеферин Вітте – «Cte Josephi de Witte G. L.». Після розлучення із Софією Потоцькою книжка опинилася у колишньої дружини генерал-майора і влилася до Тульчинської бібліотеки. Цей факт підтверджують запис «Sophie Potocka» та печатка «Biblioteka Tulczynska».

Після закриття Острозького колегіуму окремі книжки з його бібліотеки потрапляли до монастирських книгозбірень інших орденів. Наприклад, примірник видання відомого твору давньоримського письменника Гая Юлія Соліна (Gaius Julius Solinus; III ст.-400) «Polyhistor...» (Базель, 1543)⁷⁰ після єзуїтського колегіуму потрапив до бібліотеки острозьких отців василіян: «Collegii Ostrogien[sis] Soc[ietatis] Jesu 1641», «Ex Bibliotheca Collegii Ostrogien[sis] Ordinis S[anc]ti Basilii Magni».

Примірник видання твору єзуїта Войцеха Пігловського (1623-1670) «Elogia rerum, praesulum, heroum, heroinarumque, peer Poloniae Provinciam Societatis Jesu fundatorum ac fundatricum...» (Краків, 1640)⁷¹ з острозької

⁶⁷ Muzeum-Zamek w Łańcucie. – Biblioteka. – Syg. SD 266.

⁶⁸ Там само. – Sygn. SD 41.

⁶⁹ Там само. – Sygn. SD 265.

⁷⁰ НБУВ. – ВІК. – Шифр: Pal. 1726.

⁷¹ Там само. – Шифр: Ostr. SJ A2569.

книгозбірні пов'язаний з ім'ям Андрія Абрека. Стародрук має три провенієнційні записи, які висвітлюють долю примірника: «Sum M[agistri] Andreas St[anislaw]i Abrek Leop[oliensis] / A[nno] 1640» («Належить магістру Андрію [сину] Станіслава Абреку, львів'янину, року 1640»), «Collegii Ostrogiensis», «Ad usu Academicor[um] Rhetoric[ae]» («Для вжитку учнів риторики»). Книжка у 1640 р. належала магістру Андрію Абреку, згодом потрапила до Острозького колегіуму, де використовувалася для навчання учнів класу риторики. Рід Абреків зі Львова мав кількох представників на ім'я Андрія, але в даному випадку йдеться про доктора філософії і згодом ректора Замойської академії, який 17 років викладав риторику й філософію у цьому навчальному закладі. До переїзду в Замостя Андрій Абрек († 1656) був членом львівського магістрату, в якому засідав спочатку як лавник (1617-1618), а потім як райця (1618-1623)⁷².

Примірник польськокомовного перекладу з італійської твору Павла Сегнері († 1694) «Manna duszy albo swiczenia się duchowne...» (Сандомир, 1731), зроблений капланом Польської провінції Ордену єзуїтів Миколаєм-Ігнацієм Вечорковським, має кілька нотаток різними почерками: дарчий запис автора: «Pro S[ancionatoribus] Coll[egii] Ostrog[iensis] S[ocietatis] Jesu offert Author» («Для проповідників Острозького єзуїтського колегіуму дарує автор»); власницький запис шляхтянки Доміцели Літинської з Тележинських, яка володіла книжкою у 1802 році: «Domicella z Teleżyńskich Lityńska. 1802 Rok». Крім того, до книги вписано кілька фраз польською мовою, які віддзеркалюють сприйняття книжки читачем. Вочевидь, зміст наштовхував його на філософські роздуми, пов'язані з тематикою видання: «Ta książka ku większej czci u chwałę Pana Boga wydana» («Ця книжка для більшого шанування й хвали Господа видана»); «Nie ryhło, Nie ryhło godziny płyniecie / Leniwe Kwadrans Rokiem się stajecie» («Не швидко, не швидко години спливають, а ліниві чвертьгодини у рік сплітаються»). Останній запис міститься на форзаці. Його повторено тричі різними почерками, один із яких належить Доміцелі Літинській.

Викладений матеріал подає фактографічні дані про шляхи формування бібліотеки Острозького єзуїтського колегіуму, розповсюдження творів членів Ордену єзуїтів на українських землях, що входили до складу Речі Посполитої, містить документальну інформацію про долю деяких примірників після закриття навчального закладу, підтверджує тезу, що провенієнції є важливим джерелом у дослідженні в галузях історичного книгознавства та бібліотекознавства.

⁷² Kapral M. Urzędnicy miasta Lwowa w XIII-XVIII wieku. – Toruń, 2008. – S. 123, 219.